

Cauza C-415/93

Union royale belge des sociétés de football association ASBL și alții

împotriva Jean – Marc Bosman și alții

(cerere pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare, formulată de Cour d'Appel din Liège)

„Libera circulație a lucrătorilor — Reguli de concurență aplicabile întreprinderilor — Jucători de fotbal profesioniști — Reglementări sportive privind transferul jucătorilor care obligă noul club la plata unei compensații vechiului club — Limitarea numărului de jucători resortisanți ai altor state membre care pot fi aliniați în competiție”

HOTĂRÂREA CURȚII

15 decembrie 1995¹

În cauza C-415/93,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE de către Cour d'appel din Liège (Belgia) pentru pronunțarea în litigiul pendinte în fața acestei instanțe între

Union royale belge des sociétés de football association ASBL

și

Jean-Marc Bosman,

între

Royal club liégeois SA

și

Jean-Marc Bosman,

SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque,

Union royale belge des sociétés de football association ASBL,

---

¹ Limba de procedură : franceză

Union des associations européennes de football (UEFA)

și între

Union des associations européennes de football (UEFA)

și

Jean-Marc Bosman

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolelor 48, 85 și 86 din Tratatul CEE,

CURTEA,

constituită din G.C. Rodríguez Iglesias, președinte, C.N. Kakouris, D.A.O. Edward și G. Hirsch, președinți de cameră, G.F. Mancini, raportor, J.C. Moitinho de Almeida, P.J.G. Kapteyn, C. Gulmann, J.L. Murray, P. Jann și H. Ragnemalm, judecători,

avocat general: C.O. Lenz,

grefieri: R. Grass, grefier, și D. Louterman-Hubeau, administrator principal,

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

- în numele Union royale belge des sociétés de football association ASBL, de către G. Vandersanden și J.-P. Hordies, avocați în Baroul din Bruxelles, și de către R. Rasir și F. Moïses, avocați în Baroul din Liège,
- în numele Union des associations européennes de football (UEFA), de către I. S. Forrester, QC,
- în numele domnului Bosman, de către L. Misson, J.-L. Dupont, M.-A. Lucas și M. Franchimont, avocați în Baroul din Liège,
- în numele guvernului francez, de către H. Duchène, secretar al afacerilor externe în cadrul Direcției afaceri juridice din Ministerul Afacerilor Externe, și C. de Salins, director adjunct în cadrul aceleiași direcții,
- în numele guvernului italian, de către domnul profesor L. Ferrari Bravo, șef al serviciului contencios diplomatic din Ministerul Afacerilor Externe, asistat de D. Del Gaizo, avvocato dello stato,

- în numele Comisiei Comunităților Europene, de către F. E. González Díaz, membru al Serviciului juridic, G. de Bergues, funcționar național aflat la dispoziția Serviciului juridic și Th. Margellos, avocat în Baroul din Atena,

având în vedere raportul pentru ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale Union royale belge des sociétés de football association ASBL, reprezentată de către F. Moïses, J.-P. Hordies și G. Vandersanden, ale Union des associations européennes de football (UEFA), reprezentată de către I. S. Forrester și E. Jakhian, avocat în Baroul din Bruxelles, ale domnului Bosman, reprezentat de L. Misson și J.-L. Dupont, ale guvernului danez, reprezentat de către P. Biering, kantorchef în Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agent, ale guvernului german, reprezentat de E. Röder, Ministerialrat în cadrul Ministerului Federal al Economiei, ale guvernului francez, reprezentat de C. de Salins și P. Martinet, secretar al afacerilor externe în cadrul Direcției afaceri juridice din Ministerul Afacerilor Externe, în calitate de agenți, ale guvernului italian, reprezentat de D. Del Gaizo, și ale Comisiei, reprezentată de F. E. González Díaz, G. de Bergues și M. Wolfcarius, membru al serviciului juridic, în ședința din 20 iunie 1995,

după ascultarea concluziilor avocatului general prezentate în ședința din 20 septembrie 1995,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Prin hotărârea din 1 octombrie 1993, primită la Curte la 6 octombrie 1993, Cour d'appel din Liège a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CEE, întrebări preliminare privind interpretarea articolelor 48, 85 și 86 din respectivul tratat
- 2 Aceste întrebări au fost adresate în cadrul diferitelor litigii care au opus, într-o primă etapă, Union royale belge des sociétés de football association ASBL (denumită în continuare „URBSFA”) domnului Bosman, apoi, într-o a doua etapă, Royal club liégeois SA (denumit în continuare „RCL”) domnului Bosman, SA d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque (denumită în continuare „Clubul din Dunkerque”), URBSFA și Union des associations européennes de football (denumită în continuare „UEFA”) și, într-o a treia etapă, UEFA domnului Bosman.

Normele privind organizarea fotbalului

- 3 Football association, denumit în mod curent „fotbal”, fie că este profesionist sau de amatori, se practică, în forma sa organizată, în cadrul cluburilor care, în fiecare dintre statele membre, se regroupează în asociații naționale, denumite și federații. Numai în Regatul Unit al Marii Britanii se regăsesc mai multe asociații naționale, mai exact patru la număr, câte una pentru Anglia, Țara Galilor, Scoția și Irlanda de Nord. URBSFA este asociația națională belgiană. De asociațiile

naționale depind alte asociații secundare sau subsidiare, care se ocupă de organizarea fotbalului în anumite sectoare sau în anumite regiuni. Asociațiile organizează campionate naționale, repartizate în mai multe divizii în funcție de valoarea sportivă a cluburilor care participă la acestea.

- 4 Asociațiile naționale sunt membre ale Fédération internationale de football association (denumită în continuare „FIFA”), asociație de naționalitate elvețiană, care organizează fotbalul la nivel mondial. FIFA este împărțită în confederații continentale, ale căror regulamente sunt supuse aprobării acesteia. Confederația competentă pentru Europa este UEFA, care, de asemenea, este o asociație de naționalitate elvețiană. Aproximativ cincizeci de asociații naționale fac parte din aceasta, incluzând, în special, asociațiile naționale ale statelor membre care s-au angajat, conform statutelor UEFA, să respecte atât statutele, cât și regulamentele și deciziile acesteia din urmă.
- 5 Fiecare meci de fotbal organizat sub egida unei asociații naționale trebuie jucat între două cluburi membre ale acestei asociații sau membre ale asociațiilor secundare sau subsidiare afiliate. Echipa aliniată a fiecărui club se compune din jucători înregistrați la asociația națională, cu drept de joc la acel club. Fiecare jucător profesionist trebuie înregistrat ca atare de asociația lui națională și figurează ca angajat actual sau ca fost angajat la un anumit club.

Normele privind transferurile

- 6 Conform regulamentului federal al URBSFA din 1983, aplicabil în perioada faptelor aflate la originea acțiunilor principale, trebuie distinse trei raporturi: legitimarea jucătorului la asociația națională, legitimarea jucătorului la un anumit club și înregistrarea licenței, care este condiția necesară pentru ca un jucător să poată participa la competițiile oficiale. Transferul este definit ca fiind operațiunea prin care jucătorul legitimat obține un schimb de legitimare. În cazul unui transfer temporar, jucătorul rămâne legitimat la clubul său, dar are licență pentru un alt club.
- 7 În temeiul aceluiași regulament, toate contractele jucătorilor profesioniști, a căror durată variază între un an și cinci ani, se derulează până la 30 iunie. Înainte de expirarea contractului și cel mai târziu la 26 aprilie clubul trebuie să propună jucătorului un nou contract, în lipsa contractului jucătorul fiind considerat, în caz de transfer, ca fiind amator, aplicându-se astfel alte dispoziții din regulament. Jucătorul este liber să accepte sau să refuze această propunere.
- 8 În cazul unui refuz, jucătorul este înscris pe lista jucătorilor care între 1 și 31 mai pot face obiectul unui transfer denumit „impus”, respectiv fără a avea acordul clubului la care este legitimat, dar prevăzând achitarea de noul club către acesta din urmă a unei compensații de formare, calculată prin înmulțirea venitului brut anual al jucătorului cu anumiți coeficienți care variază între 14 și 2, în funcție de vârsta acestuia.
- 9 La 1 iunie se deschide perioada transferurilor denumite „libere”, care au loc cu acordul celor două cluburi și al jucătorului, în special în ceea ce privește valoarea compensației de transfer pe care noul club este obligat să o plătească vechiului club, sub constrângerea sancțiunilor care pot ajunge până la radierea primului club în caz de neplată.
- 10 În cazul în care nu are loc niciun transfer, clubul la care este legitimat jucătorul trebuie să-i ofere acestuia un nou contract pentru un sezon în aceleași condiții ca și cel care i-a fost propus înainte de 26 aprilie. În cazul în care jucătorul îl refuză, clubul are dreptul, înainte de 1 august, să ia măsura de suspendare, în caz contrar jucătorul fiind relegitimat ca amator. Jucătorul care continuă

să refuze să semneze contractele pe care i le propune clubul său poate obține transferul în calitate de amator, fără acordul clubului său, după două sezoane de inactivitate.

- 11 În ceea ce privește regulamentele UEFA și FIFA, acestea nu se aplică direct jucătorilor, ci sunt cuprinse în regulamentele asociațiilor naționale, care sunt singurele care au competența de a le aplica și de a reglementa relațiile dintre cluburi și jucători.
- 12 UEFA, URBSFA și RCL au declarat în fața instanței naționale că dispozițiile aplicabile în momentul transferurilor efective între cluburile diverselor state membre sau între cluburile aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru au fost cuprinse într-un document intitulat „Principii de colaborare între asociațiile membre ale UEFA și cluburile acestora”, care a fost aprobat de către comitetul executiv al UEFA la 24 mai 1990 și a intrat în vigoare la 1 iulie 1990.
- 13 Acest document prevede că la expirarea contractului jucătorul este liber să încheie un nou contract cu clubul pe care și l-a ales. Noul club trebuie să informeze de îndată vechiul club despre aceasta, iar acesta, la rândul său, informează asociația națională, care este obligată să întocmească certificatul internațional de transfer. Totuși, vechiul club are dreptul de a primi din partea noului club o compensație de promovare sau de formare a cărei sumă este stabilită, în caz de dezacord, de către o comisie constituită în cadrul UEFA, cu ajutorul unei grile de coeficienți cuprinși între 12 și 1, în funcție de vârsta jucătorului, care urmează a fi înmulțiți cu venitul brut al acestuia, calculat pentru perioada ultimului an, dar care nu poate depăși suma de 5 000 000 franci elvețieni.
- 14 Documentul precizează că relațiile economice dintre cele două cluburi, privind reglementarea compensației de promovare sau de formare, nu au niciun efect asupra activității jucătorului, care este liber să joace la noul său club. Totuși, în cazul în care noul club nu plătește imediat vechiului club compensația menționată anterior, comisia de control și de disciplină a UEFA se va sesiza în legătură cu această situație și va aduce la cunoștință decizia sa asociației naționale în cauză, care va putea, de asemenea, să impună sancțiuni clubului debitor.
- 15 Instanța de trimitere consideră că, în cazul care face obiectul acțiunilor principale, URBSFA și RCL nu au aplicat regulamentul UEFA, ci pe cel al FIFA.
- 16 În perioada în care au avut loc faptele, respectivul regulament prevedea, în special, că un jucător profesionist nu poate părăsi asociația națională la care a fost legitimat, atât timp cât este legat prin contractul semnat și prin regulamentele clubului său, precum și prin cele ale asociației naționale, oricât de severe ar fi acestea. Transferul internațional era condiționat de eliberarea, de către vechea asociație națională, a unui certificat de transfer prin care se confirma că toate obligațiile financiare, inclusiv suma eventualului transfer, au fost executate.
- 17 Ulterior datei la care au avut loc faptele aflate la originea acțiunilor principale, UEFA a inițiat negocieri cu Comisia Comunităților Europene. În aprilie 1991, aceasta s-a angajat să includă în contractul fiecărui jucător profesionist o clauză care să-i permită acestuia ca la expirarea contractului să încheie un nou contract cu clubul ales și să joace imediat pentru acesta. În acest sens, au fost incluse dispoziții în „Principiile de colaborare între asociațiile membre ale UEFA și cluburile acestora”, adoptate în decembrie 1991 și intrate în vigoare de la 1 iulie 1992.
- 18 În aprilie 1991, FIFA a adoptat, de asemenea, un nou regulament referitor la statutul și transferurile jucătorilor de fotbal. Acest document, după cum a fost modificat în decembrie 1991

și în decembrie 1993, prevede că un jucător poate încheia un contract cu noul club atunci când contractul dintre acesta și clubul său încetează prin ajungere la termen, se reziliază sau expiră în următoarele șase luni.

- 19 S-au stabilit norme speciale în ceea ce-i privește pe jucătorii „neamatori”, definindu-i ca fiind jucătorii care au primit, pentru o participare la activitatea fotbalistică sau pentru o activitate oarecare în legătură cu aceasta, o compensație superioară sumei cheltuielilor efectuate pe perioada exercitării activității respective, cu excepția cazului în care aceștia și-au reluat statutul de amatori.
- 20 În cazul transferului unui jucător neamator, sau care devine neamator în cei trei ani de la transfer, vechiul club are dreptul la o compensație de promovare sau de formare, a cărei sumă trebuie convenită între cele două cluburi. În caz de dezacord, litigiul trebuie înaintat FIFA sau unei confederații competente.
- 21 Aceste norme au fost completate de un regulament UEFA „pentru stabilirea unei compensații de transfer”, adoptat în iunie 1993 și intrat în vigoare la 1 august 1993, care înlocuiește „Principiile de colaborare între asociațiile membre ale UEFA și cluburile acestora” din 1991. Acest nou regulament menține principiul conform căruia relațiile economice dintre două cluburi nu au nicio influență asupra activității sportive a jucătorului, care este liber să joace pentru clubul cu care a încheiat un nou contract. Acesta prevede, printre altele, că, în caz de dezacord între cluburile în cauză, este în sarcina comisiei competente a UEFA să stabilească suma compensației de formare sau de promovare. Pentru jucătorii neamatori, aceasta se calculează pe baza venitului brut al jucătorului, obținut în ultimele douăsprezece luni, sau a venitului fix anual garantat prin noul contract, majorat cu 20% pentru acei jucători care au jucat cel puțin de două ori în prima echipă națională reprezentativă a țării lor și înmulțit cu un coeficient cuprins între 12 și 0 în funcție de vârstă.
- 22 Din documentele prezentate de UEFA în fața Curții reiese că reglementările în vigoare în alte state membre conțin, de asemenea, dispoziții care obligă noul club, în caz de transfer al unui jucător între două cluburi ale aceleiași asociații naționale, să plătească vechiului club, în condiții stabilite de comun acord, o compensație de transfer, de formare sau de promovare.
- 23 În Spania și în Franța, compensația nu poate fi impusă decât în cazul în care jucătorul transferat are mai puțin de 25 de ani sau, respectiv, în cazul în care vechiul club este cel cu care jucătorul în cauză a semnat primul contract în calitate de jucător profesionist. În Grecia, în cazul în care nu se datorează în mod expres de către noul club nicio compensație, contractul între club și jucător poate determina, la plecarea acestuia din urmă, plata unei anumite sume care, conform indicațiilor UEFA, este în realitate plătită cel mai adesea de către noul club.
- 24 Normele aplicabile în acest scop pot rezulta, după caz, din legislația națională, din regulamentele asociațiilor naționale de fotbal sau chiar din convențiile colective.

Clauzele referitoare la cetățenie

- 25 Începând cu anii șaiszeci, numeroase asociații naționale de fotbal au adoptat norme care limitează posibilitatea recrutării sau alinierii în cadrul competiției a jucătorilor de cetățenie străină (denumite în continuare „clauze referitoare la cetățenie”). În aplicarea acestor clauze, cetățenia se

definește prin referire la posibilitatea unui jucător de a avea licență pentru echipa națională sau reprezentativă a unei țări.

- 26 În 1978, UEFA s-a angajat față de domnul Davignon, membru al Comisiei Comunităților Europene, pe de o parte, să elimine limitările numărului de contracte încheiate de fiecare club cu jucători din alte state membre și, pe de altă parte, să stabilească la doi numărul acelor jucători care pot participa la fiecare meci, această din urmă limitare nefiind aplicabilă jucătorilor stabiliți de mai mult de cinci ani în statul membru în cauză.
- 27 În 1991, ca urmare a noilor discuții purtate cu domnul Bangemann, vicepreședinte al Comisiei, UEFA a adoptat regula denumită „3+2” care prevede posibilitatea asociațiilor naționale de a limita la trei numărul de jucători străini pe care un club îi poate alinia în cadrul unui meci în primă divizie în campionatele naționale, plus doi jucători care să fi jucat o perioadă neîntreruptă de cinci ani în țara asociației naționale în cauză, dintre care trei ani la categoria juniori. Această limitare se aplică în egală măsură meciurilor din cadrul competițiilor organizate de UEFA pentru echipele de club.

Faptele aflate la originea acțiunilor principale

- 28 Domnul Bosman, jucător profesionist de fotbal de cetățenie belgiană, a fost angajat începând cu anul 1988 de RCL, club belgian din prima divizie, în temeiul unui contract a cărui dată de încetare era 30 iunie 1990, care îi asigura un salariu mediu lunar de 120 000 franci belgieni, inclusiv primele.
- 29 La 21 aprilie 1990, RCL îi propune domnului Bosman un nou contract, pe durata unui sezon, reducându-i remunerația lunară la 30 000 franci belgieni, ceea ce reprezintă suma minimă prevăzută de Regulamentul federal al URBSFA. Refuzând să semneze, domnul Bosman a fost înscris pe lista de transferuri. Valoarea compensației de formare în ceea ce-l privește a fost stabilită, în temeiul regulamentului respectiv, la 11 743 000 franci belgieni.
- 30 Dat fiind faptul că niciun club nu și-a manifestat interesul pentru un transfer impus, domnul Bosman a contactat Clubul francez din Dunkerque, din divizia a doua, ceea ce a condus la angajarea sa pentru un salariu lunar de circa 100 000 franci belgieni și un bonus de angajare de aproximativ 900 000 de franci belgieni.
- 31 La 27 iulie 1990 a fost, de asemenea, încheiat un contract între RCL și Clubul din Dunkerque, care prevedea transferul temporar al domnului Bosman pentru o perioadă de un an, condiționat de plata de către Clubul din Dunkerque către RCL a unei compensații de 1 200 000 franci belgieni, de plătit la primirea de către Fédération française de football (denumită în continuare „FFF”) a certificatului de transfer eliberat de URBSFA. Acest contract acorda Clubului din Dunkerque, între altele, o opțiune irevocabilă asupra transferului definitiv al jucătorului pentru suma de 4 800 000 franci belgieni.
- 32 Cele două contracte, între Clubul din Dunkerque și RCL, pe de o parte, și între Clubul din Dunkerque și domnul Bosman, pe de altă parte, erau totuși supuse unei condiții suspensive, conform căreia certificatul de transfer trebuia transmis de către URBSFA către FFF înainte de primul meci al sezonului, care urma să aibă loc la 2 august 1990.

- 33 Îndoindu-se de solvabilitatea Clubului din Dunkerque, RCL nu a solicitat URBSFA să transmită certificatul menționat către FFF. În consecință, niciunul dintre cele două contracte nu și-a produs efectele. La 31 iulie 1990, la rândul său, RCL l-a suspendat pe domnul Bosman, împiedicându-l astfel să joace pe perioada întregului sezon.
- 34 La 8 august 1990, domnul Bosman a introdus în fața Tribunal de première instance din Liège o acțiune împotriva RCL. În paralel cu acțiunea principală, acesta a introdus o cerere de ordonanță președințială solicitând, în primul rând, obligarea RCL și URBSFA la plata în avans a unei sume de 100 000 franci belgieni pe lună, până la găsirea unui nou angajator, în al doilea rând, interzicerea obstrucționării angajării sale de către părțile, în special, prin perceperea unei sume de bani, și, în al treilea rând, ca o întrebare preliminară să fie adresată Curții.
- 35 Prin ordonanța din 9 noiembrie 1990, instanța de trimitere a obligat RCL și URBSFA la plata lunară a unei sume de 30 000 franci belgieni în contul domnului Bosman și a dispus ca acestea să nu obstrucționeze angajarea domnului Bosman. Printre altele, aceasta a adresat Curții o întrebare preliminară (cauza C-340/90) privind interpretarea articolului 48 din tratat cu privire la dispoziția care reglementează transferurile jucătorilor profesioniști (denumite în continuare „normele privind transferurile”).
- 36 Între timp, domnul Bosman a fost angajat în octombrie 1990 de către clubul francez din divizia a doua Saint-Quentin, sub condiția suspensivă a admiterii cererii sale de ordonanță președințială. Contractul său a fost totuși reziliat la sfârșitul primului sezon. În februarie 1992, domnul Bosman a semnat un nou contract cu clubul francez Saint-Denis de la Réunion, care a fost, de asemenea, reziliat. După alte căutări în Belgia și în Franța, domnul Bosman a fost în cele din urmă angajat de Olympic de Charleroi, club belgian din divizia a treia.
- 37 Conform instanței de trimitere, circumstanțe grave și concordante conduc la concluzia că, în ciuda statutului de „jucător liber” care i-a fost atribuit prin ordonanța președințială, domnul Bosman a făcut obiectul unui boicot din partea grupului de cluburi europene care ar fi putut să-l angajeze.
- 38 La 28 mai 1991, Cour d'appel din Liège a reformat ordonanța președințială a Tribunal de première instance din Liège, adresând Curții de Justiție o întrebare preliminară. Aceasta a confirmat totuși obligarea RCL la plata unei sume lunare către domnul Bosman și a dispus ca RCL și URBSFA să-l pună pe domnul Bosman la dispoziția oricărui club care dorea să beneficieze de serviciile sale, fără a putea solicita plata vreunei compensații. Prin ordonanța din 19 iunie 1991, cauza C-340/90 a fost scoasă de pe rolul Curții de Justiție.
- 39 În cadrul acțiunii principale în fața Tribunal de première instance din Liège, URBSFA care, contrar situației din cadrul procedurii ordonanței președințiale, nu fusese citată, a intervenit voluntar la 3 iunie 1991. La 20 august 1991 domnul Bosman a solicitat citarea UEFA pentru a interveni în litigiul pe care-l avea cu RCL și URBSFA și pentru a introduce direct împotriva acesteia o acțiune întemeiată pe răspunderea UEFA în stabilirea normelor care i-au adus prejudicii. La 5 decembrie 1991, Clubul din Dunkerque a fost citat de RCL, pentru a interveni forțat, fiind chemat în garanție pentru orice condamnare care putea fi pronunțată împotriva sa. La 15 octombrie 1991 și, respectiv, 27 decembrie 1991, sindicatul profesionist francez Union nationale des footballeurs professionnels (denumit în continuare „UNFP”) și Asociația Vereniging van contractspelers (denumită în continuare „VVCS”), asociație de naționalitate olandeză, au intervenit voluntar în acest litigiu.

- 40 Prin noile concluzii depuse la 9 aprilie 1992, domnul Bosman și-a modificat cererea inițială împotriva RCL, a introdus o nouă acțiune preventivă împotriva URBSFA și a extins cererea sa împotriva UEFA. În cadrul acestor litigii, el a solicitat ca normele privind transferurile și clauzele referitoare la cetățenie să fie declarate inaplicabile cazului său și ca, pe motivul comportamentului culpabil al acestora în momentul nerealizării transferului său la Clubul din Dunkerque, RCL, URBSFA și UEFA să fie obligate la plata, pe de o parte, a sumei de 11 368 350 franci belgieni, reprezentând prejudiciul suferit de către domnul Bosman începând cu 1 august 1990 până la sfârșitul carierei sale, și, pe de altă parte, suma de 11 743 000 franci belgieni, reprezentând beneficiul nerealizat de la începutul carierei sale din cauza normelor privind transferurile. Printre altele, acesta a solicitat ca o întrebare preliminară să fie adresată Curții.
- 41 Prin hotărârea din 11 iunie 1992, Tribunal de première instance din Liège s-a declarat competent să soluționeze acțiunile în fond. Printre altele, Tribunal de première instance a considerat admisibile cererile formulate de domnul Bosman împotriva RCL, URBSFA și UEFA care urmăresc, în special, declararea ca inaplicabile a normelor privind transferurile și a clauzelor referitoare la cetățenie și sancționarea comportamentului acestor trei organizații. Pe de altă parte, acesta a respins acțiunea în intervenție și de chemare în garanție introdusă de RCL împotriva Clubului din Dunkerque, dovada unei culpe a acestuia din urmă în executarea obligațiilor sale nefiind furnizată. În cele din urmă, constatând că examinarea pretențiilor formulate de domnul Bosman împotriva UEFA și URBSFA implica examinarea compatibilității normelor privind transferurile cu tratatul, Tribunal de première instance a solicitat Curții să se pronunțe cu privire la interpretarea articolelor 48, 85 și 86 din tratat (cauza C-269/92).
- 42 URBSFA, RCL și UEFA au atacat hotărârea respectivă. Întrucât căile de atac, au un efect suspensiv, procedura în fața Curții a fost suspendată. Prin ordonanța din 8 decembrie 1993, cauza C-269/92 a fost definitiv scoasă de pe rol ca urmare a unei noi hotărâri a Cour d'appel din Liège, care se află la originea prezentei proceduri.
- 43 Nu a fost introdusă nicio cale de atac împotriva UNFP și VVCS, care nu și-au reiterat intenția de a interveni în cadrul căii de atac.
- 44 În hotărârea de trimitere, Cour d'appel din Liège a menținut hotărârea atacată, reținând că Tribunal de première instance avea competență, că acțiunile erau admisibile, precum și că evaluarea pretențiilor formulate de domnul Bosman împotriva UEFA și URBSFA implica examinarea legalității normelor privind transferurile. Printre altele, Cour d'appel din Liège a considerat că examinarea legalității clauzelor referitoare la cetățenie era necesară, dat fiind că cererea domnului Bosman în această privință se întemeia pe articolul 18 din Codul judiciar belgian, care autorizează acțiunile intentate „în vederea prevenirii încălcării unui drept grav amenințat”. Ori, domnul Bosman ar fi produs în fața instanței diverse probe materiale care puteau conduce la ideea că prejudiciul de care se teme, și anume că respectivele clauze referitoare la cetățenie ar putea constitui un obstacol în cariera sa, se va realiza efectiv.
- 45 Instanța de trimitere a considerat, în special, că articolul 48 din tratat putea, spre deosebire de articolul 30, să interzică nu numai discriminările, ci și obstacolele nediscriminatorii în calea liberei circulații a lucrătorilor, în cazul în care acestea nu puteau fi justificate de cerințe imperative.
- 46 În ceea ce privește articolul 85 din tratat, aceasta a estimat că reglementările FIFA, UEFA și URBSFA ar putea constitui decizii de asociere a întreprinderilor prin care cluburile limitează

concurența dintre ele în momentul achiziționării jucătorilor. Mai întâi, compensațiile de transfer ar avea un rol descurajator și un efect de diminuare a remunerațiilor sportivilor profesioniști. Apoi, clauzele referitoare la cetățenie ar interzice obținerea serviciilor oferite de către jucătorii străini dincolo de o anumită limită. În cele din urmă, comerțul între statele membre ar fi afectat, în special, prin limitarea mobilității jucătorilor.

47 De altfel, Cour d'appel prevede existența unei poziții dominante în cadrul conducerii URBSFA sau a unei poziții dominante colective în cadrul conducerii cluburilor de fotbal, în sensul articolului 86 din tratat, restricțiile de concurență amintite în cadrul articolului 85, putând constitui abuzuri interzise prin articolul 86 menționat anterior.

48 Cour d'appel a respins cererea UEFA prin care aceasta din urmă solicita Curții să se pronunțe dacă răspunsul la întrebarea adresată referitoare la transferuri ar fi fost diferit în cazul unei reglementări care să permită jucătorului să joace liber pentru noul său club, chiar dacă acesta nu a plătit compensația de transfer vechiului club. Aceasta a precizat, în special, că pornind de la amenințarea cu sancțiuni severe pentru cluburile care nu plătesc compensația de transfer, posibilitatea jucătorului de a juca în cadrul noului său club este subordonată relațiilor economice existente între cluburi.

49 Luând în considerare cele prezentate anterior, Cour d'appel din Liège a hotărât să suspende judecata și să adreseze Curții de Justiție următoarele întrebări pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare:

„Articolele 48, 85 și 86 din Tratatul de la Roma din 25 martie 1957 trebuie interpretate în sensul în care acestea interzic:

— ca un club de fotbal să poată solicita și să poată primi din partea noului club angajator o sumă de bani cu ocazia angajării unuia dintre jucătorii săi aflat la împlinirea termenului contractului;

— ca asociațiile sau federațiile sportive naționale și internaționale să poată prevedea în cadrul reglementărilor respective ale acestora dispoziții care limitează accesul jucătorilor străini, resortisanți ai Comunității Europene, la competițiile pe care acestea le organizează?”

50 La 3 iunie 1994, URBSFA a introdus recurs în casație împotriva hotărârii Cour d'appel și a solicitat ca această hotărâre să fie extinsă și asupra RCL, UEFA și Clubului din Dunkerque, în solidar. Prin scrisoarea din 6 octombrie 1994, procureur général (procurorul general) de pe lângă Cour de cassation din Belgia a adus la cunoștința Curții că respectiva cale de atac nu a avut efect suspensiv în cauză.

51 Prin hotărârea din 30 martie 1995, Cour de cassation a respins calea de atac și a reținut că în această situație cererea de extindere a hotărârii era lipsită de interes. Cour de cassation a transmis o copie a acestei hotărâri Curții de Justiție.

Cu privire la solicitarea măsurilor de cercetare judecătorească

52 Prin scrisoarea depusă la grefa Curții la 16 noiembrie 1995, UEFA a solicitat Curții să dispună o măsură de cercetare judecătorească în temeiul articolului 60 din Regulamentul de procedură, în vederea completării informațiilor sale în ceea ce privește rolul jucat de compensațiile de transfer în finanțarea cluburilor de fotbal mici sau mijlocii, asupra mecanismelor care reglementează

repartizarea veniturilor în interiorul structurilor existente în fotbal, precum și asupra prezenței sau absenței mecanismelor alternative în cazul în care sistemul compensațiilor de transfer nu ar mai exista.

- 53 După o nouă ascultare a avocatului general, Curtea consideră că această cerere trebuie respinsă. În fapt, aceasta a fost prezentată într-un moment în care, conform articolului 59 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, procedura orală se încheiase. Ori, reiese din jurisprudența Curții (a se vedea hotărârea din 16 iunie 1971, Prelle/Comisia, 77/70, Rec. p. 561, considerentul 7) că o astfel de cerere nu poate fi reținută decât în cazul în care se referă la fapte de natură a exercita o influență decisivă și pe care partea interesată nu le-a putut susține înainte de încheierea procedurii orale.
- 54 În cauza de față, este suficient să se constate că UEFA ar fi putut prezenta cererea sa înainte de încheierea procedurii orale. În plus, întrebarea de a afla dacă obiectivul de menținere a echilibrului financiar și sportiv, și, în special, cel de asigurare a finanțării cluburilor mici, poate fi atins prin alte mijloace, precum redistribuirea unei părți a veniturilor din fotbal, a fost adresată în special de domnul Bosman în observațiile sale scrise.

Cu privire la competența Curții de a răspunde întrebărilor preliminare

- 55 Competența Curții de a se pronunța, în tot sau în parte, asupra întrebărilor adresate de instanța de trimitere a fost contestată, pe diverse temeuri, de URBSFA, de UEFA, de anumite guverne care au prezentat observații și, pe parcursul procedurii scrise, de Comisie.
- 56 În primul rând, UEFA și URBSFA au susținut că acțiunile principale constituie mecanisme procedurale destinate să determine obținerea unei hotărâri preliminare din partea Curții asupra unor întrebări care nu răspund niciunei nevoi obiective pentru soluționarea litigiilor. În fapt, regulamentul UEFA nu ar fi fost aplicat în momentul nerealizării transferului domnului Bosman la Dunkerque și, de altfel, în cazul în care ar fi fost aplicat, acest transfer nu ar fi fost condiționat de plata unei compensații de transfer și astfel ar fi putut avea loc. Așadar, interpretarea dreptului comunitar solicitată de instanța națională nu ar avea nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunilor principale și, conform unei jurisprudențe constante, Curtea nu ar fi competentă să răspundă întrebărilor adresate.
- 57 În al doilea rând, URBSFA, UEFA, guvernul danez, guvernul francez, guvernul italian, precum și Comisia, au susținut în observațiile scrise că anumite întrebări privind clauzele referitoare la cetățenie nu au nicio legătură cu litigiile, care se referă numai la aplicarea normelor privind transferurile. În fapt, obstacolele în calea evoluției carierei domnului Bosman și care, conform acestuia, ar putea fi rezultatul acestor clauze, ar fi pur ipotetice și nu ar justifica pronunțarea Curții în această privință cu privire la interpretarea tratatului.
- 58 În al treilea rând, URBSFA și UEFA au subliniat în cadrul ședinței că, în conformitate cu hotărârea Cour de cassation din Belgia din 30 martie 1995, Cour d'appel din Liège a respins ca inadmisibile cererile introduse de domnul Bosman care aveau drept scop declararea ca inaplicabile în cazul acestuia a clauzelor referitoare la cetățenie conținute în regulamentul URBSFA. În aceste condiții, acțiunile principale nu privesc aplicarea clauzelor referitoare la cetățenie și Curtea nu ar trebui să răspundă întrebărilor adresate în acest sens. Guvernul francez s-a raliat acestei concluzii, cu condiția verificării sferei de aplicare a hotărârii Cour de cassation.

- 59 În această privință, este necesar să se reamintească că, în cadrul cooperării dintre Curte și instanțele naționale, cooperare instituită prin articolul 177 din tratat, este de competența instanței naționale care este sesizată prin litigiu și care trebuie să-și asume responsabilitatea hotărârii judecătorești subsecvente, să aprecieze, în raport cu particularitățile cauzei, atât necesitatea unei hotărâri preliminare pentru a fi în măsură să pronunțe hotărârea sa, cât și relevanța întrebărilor adresate Curții. În consecință, o dată ce întrebările adresate au ca obiect interpretarea dreptului comunitar, Curtea trebuie, în principiu, să se pronunțe (a se vedea, în special, hotărârea din 5 octombrie 1995, Aprile, C-125/94, Rec. p. I-2919, considerentele 16 și 17).
- 60 Cu toate acestea, în vederea verificării propriei competențe, Curtea a apreciat că trebuia să examineze condițiile în care aceasta a fost sesizată de instanța națională. În fapt, spiritul de colaborare care trebuie să contribuie la funcționarea procedurii pentru pronunțarea unei hotărâri preliminare implică, pe de o parte, ca instanța națională să ia în considerare funcția atribuită Curții, și anume aceea de a contribui la administrarea justiției în statele membre și nu aceea de a formula opinii consultative asupra întrebărilor generale sau ipotetice (a se vedea, în special, hotărârea din 16 iulie 1992, Meilicke, C-83/91 Rec. p. I-4871, considerentul 25).
- 61 Luând în considerare această misiune, Curtea a estimat că nu se poate pronunța asupra unei întrebări preliminare adresată de o instanță națională, atunci când este evident că interpretarea sau aprecierea valabilității unei norme comunitare, solicitată de instanța națională, nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale (a se vedea, în special, hotărârea din 26 octombrie 1995, Furlanis costruzioni generali, C-143/94, Rec. p. I-3653, considerentul 12) sau atunci când problema este de natură ipotetică, iar Curtea nu dispune de elementele de fapt sau de drept necesare pentru a răspunde într-o manieră utilă întrebărilor care i-au fost adresate (a se vedea, în special, hotărârea Meilicke menționată mai sus, considerentul 32).
- 62 În speță, este necesar să se observe mai întâi faptul că acțiunile principale, luate în ansamblul lor, nu au un caracter ipotetic și că instanța națională a furnizat Curții o expunere exactă a faptelor și a normelor în cauză, precum și a motivelor pe care se întemeiază convingerea sa că o hotărâre cu privire la întrebările adresate este necesară pentru pronunțarea hotărârii sale.
- 63 Apoi, chiar dacă, după cum susțin URBSFA și UEFA, regulamentul acesteia din urmă nu fusese aplicat în momentul nerealizării transferului domnului Bosman la Clubul din Dunkerque, acesta rămâne în continuare în discuție în cadrul acțiunilor preventive ale domnului Bosman împotriva URBSFA și UEFA (a se vedea considerentul 40 de mai sus) și că interpretarea oferită de Curte în ceea ce privește compatibilitatea cu dreptul comunitar a sistemului de transfer instituit prin regulamentul UEFA ar putea fi utilă instanței de trimitere.
- 64 În ceea ce privește, în primul rând, întrebările privind clauzele referitoare la cetățenie, se pare că cererile adresate în acest sens în cadrul acțiunilor principale au fost admise în temeiul unei dispoziții procedurale naționale care permite intentarea unei acțiuni, chiar și cu titlu declarativ, în vederea prevenirii încălcării unui drept grav amenințat. După cum reiese din hotărârea sa, instanța de trimitere a apreciat că aplicarea clauzelor referitoare la cetățenie poate constitui efectiv un obstacol în calea carierei domnului Bosman, prin diminuarea șanselor de a fi angajat sau aliniat în competiție de un club provenind dintr-un alt stat membru. Aceasta a concluzionat că cererile adresate de către domnul Bosman cu scopul de a declara ca inaplicabile în cazul său clauzele referitoare la cetățenie menționate anterior ar corespunde condițiilor prevăzute de dispoziția menționată.

- 65 În contextul prezentei proceduri, nu îi revine Curții obligația de a repune în discuție această apreciere. În cazul în care este adevărat că acțiunile principale prezintă caracter declarativ și că, urmărind să prevină încălcarea unui drept amenințat, acestea trebuie în mod necesar să fie întemeiate pe o situație ipotetică care, prin natura ei, este incertă, aceste acțiuni nu sunt totuși autorizate de dreptul național, așa cum este interpretat de instanța de trimitere. În aceste condiții, întrebările adresate de către instanță răspund unei nevoi obiective pentru soluționarea litigiilor cu care este sesizată în mod legal.
- 66 În cele din urmă, din hotărârea Cour de cassation din 30 martie 1995 nu reiese că sunt străine de acțiunile principale clauzele referitoare la cetățenie. Cour de cassation a considerat numai că recursul intentat de URBSFA împotriva hotărârii pronunțate de instanța de trimitere se întemeia pe o interpretare greșită a hotărârii. În recursul său, URBSFA a susținut în fapt că instanța respectivă a admis o cerere a domnului Bosman care urmărea declararea ca inaplicabile în cazul acestuia a clauzelor referitoare la cetățenie conținute în regulamentele URBSFA. Ori, rezultă din hotărârea Cour de cassation că, conform Cour d'appel, cererea domnului Bosman urmărea să prevină apariția obstacolelor în calea carierei sale, obstacole care ar putea decurge nu din aplicarea clauzelor referitoare la cetățenie conținute în regulamentul URBSFA, clauze privind jucătorii de altă cetățenie decât cea belgiană, ci din clauze similare prevăzute de regulamentele UEFA și ale altor asociații naționale membre ale acestei confederații, care puteau să îl privească în calitate de jucător de cetățenie belgiană.
- 67 Din cele prezentate anterior rezultă competența Curții de a răspunde întrebărilor adresate de Cour d'appel din Liège.

Cu privire la interpretarea articolului 48 din tratat în ceea ce privește normele privind transferurile

- 68 Prin prima dintre întrebările sale, instanța de trimitere întreabă în esență dacă articolul 48 din tratat se opune aplicării normelor stabilite de asociațiile sportive, conform cărora un jucător profesionist de fotbal, resortisant al unui stat membru, la expirarea contractului cu un anumit club, nu poate fi angajat de un club dintr-un alt stat membru decât dacă acesta din urmă a plătit clubului inițial o compensație de transfer, de formare sau de promovare.

Cu privire la aplicarea articolului 48 în cazul normelor stabilite de asociațiile sportive

- 69 În acest scop este necesară examinarea cu titlu introductiv a anumitor argumente prezentate în ceea ce privește aplicarea dispoziției menționate normelor stabilite de asociațiile sportive.
- 70 URBSFA a susținut că numai marile cluburi europene pot fi considerate ca fiind întreprinderi, în timp ce cluburi precum RCL nu exercită decât o activitate economică ne semnificativă. În plus, întrebarea adresată de instanța națională referitoare la normele privind transferurile nu privește raporturile de muncă ale jucătorilor cu cluburile, ci raporturile economice dintre cluburi, precum și consecințele libertății de afiliere la o federație sportivă. Articolul 48 din tratat nu ar putea așadar să fie aplicat într-o situație precum este cea din acțiunea principală.
- 71 În ceea ce o privește, UEFA a adus la cunoștință faptul că instanțele comunitare au respectat întotdeauna autonomia mișcării sportive, că este extrem de dificil să se facă o distincție între aspectele economice și cele sportive ale fotbalului și că o decizie a Curții privind situația sportivilor profesioniști ar putea repune în discuție organizarea fotbalului în ansamblul său. Așadar, chiar dacă articolul 48 din tratat trebuia să se aplice jucătorilor profesioniști, se impune o

anumită flexibilitate datorită naturii specifice a sportului.

- 72 În ceea ce privește guvernul german, acesta a subliniat mai întâi că, în majoritatea cazurilor, un sport precum fotbalul nu are caracterul unei activități economice. Acesta a susținut apoi că sportul în general prezintă analogii cu cultura și a reamintit că, în temeiul articolului 128 alineatul (1) din Tratatul CE, Comunitatea trebuie să respecte diversitatea națională și regională a culturilor din statele membre. În cele din urmă, acesta a evocat libertatea de asociere și autonomia de care se bucură în dreptul național federațiile sportive pentru a concluziona că, în temeiul principiului subsidiarității, ca principiu general, intervenția în această materie a autorităților publice și, în special, cea a Comunității trebuie limitată la strictul necesar.
- 73 Ca răspuns la aceste argumente, este necesar să se reamintească că, luând în considerare obiectivele Comunității, exercitarea unei activități sportive are legătură cu dreptul comunitar în măsura în care constituie o activitate economică în sensul articolului 2 din tratat (a se vedea hotărârea din 12 decembrie 1974, Walrave, 36/74, Rec. p. 1405, considerentul 4). Această regulă se aplică și activității jucătorilor profesioniști sau semiprofesioniști de fotbal atunci când exercită o activitate salariată sau când prestează servicii remunerate (a se vedea hotărârea din 14 iulie 1976, Dona, 13/76, Rec. p. 1333, considerentul 12).
- 74 Ar trebui să se observe, de asemenea, că în orice circumstanță, în sensul punerii în aplicare a dispozițiilor comunitare referitoare la libera circulație a lucrătorilor, nu este necesar ca angajatorul să fie o întreprindere, unicul element necesar fiind existența unui raport de muncă sau intenția de a stabili un astfel de raport.
- 75 Aplicarea articolului 48 din tratat nu este împiedicată de faptul că normele privind transferurile reglementează relațiile economice dintre cluburi, ci mai curând de raporturile de muncă dintre cluburi și jucători. Faptul că cluburile angajatoare au obligația să achite compensația în momentul recrutării unui jucător care provine dintr-un alt club afectează posibilitățile jucătorilor de a-și găsi un loc de muncă, precum și condițiile în care este oferit acest loc de muncă.
- 76 În ceea ce privește dificultatea de a separa aspectele economice de cele sportive ale fotbalului, Curtea a admis, în cazul hotărârii Dona menționată anterior, considerentele 14 și 15, că dispozițiile comunitare în materie de liberă circulație a persoanelor și serviciilor nu se opun reglementărilor sau practicilor justificate de rațiuni fără caracter economic, ținând de caracterul și contextul specific al anumitor întâlniri sportive. Totuși, Curtea a subliniat că această limitare a domeniului de aplicare a dispozițiilor în cauză trebuie să rămână restrânsă la obiectul său propriu. Așadar, ea nu poate fi invocată pentru a exclude orice activitate sportivă din domeniul de aplicare al tratatului.
- 77 În ceea ce privește consecințele eventuale ale prezentei hotărâri asupra organizării fotbalului în ansamblu său, conform unei jurisprudențe constante reiese că, în cazul în care consecințele practice ale oricărei hotărâri judecătorești trebuie analizate cu atenție, nu se poate totuși ajunge până la a impune obiectivitatea dreptului și a compromite aplicarea acestuia din cauza repercusiunilor pe care le poate antrena o hotărâre judecătorească. În plus, astfel de repercusiuni ar putea fi luate în considerare pentru a hotărî, atunci când este cazul, cu titlu excepțional, asupra limitării efectelor în timp ale unei hotărâri (a se vedea, în special, hotărârea din 16 iulie 1992, Legros ș.a., C-163/90, Rec. p. I-4625, considerentul 30).

- 78 Argumentul care rezultă din pretensele analogii dintre sport și cultură nu poate fi acceptat, din moment ce întrebarea adresată de instanța națională nu se referă la condițiile exercitării competențelor comunitare cu întindere limitată, precum cele care se întemeiază pe articolul 128 alineatul (1), ci cele care se referă la libera circulație a lucrătorilor, garantată prin articolul 48, care constituie o libertate fundamentală în sistemul comunitar (a se vedea, în special, hotărârea din 31 martie 1993, Kraus, C-19/92, Rec. p. I-1663, considerentul 16).
- 79 În ceea ce privește argumentele întemeiate pe principiul libertății de asociere, este necesar să se recunoască că acest principiu, consacrat prin articolul 11 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care rezultă din tradiția constituțională comună a statelor membre, face parte din categoria drepturilor fundamentale care, conform jurisprudenței constante a Curții, reafirmată în preambulul la Actul Unic European și articolul F alineatul (2) din Tratatul privind Uniunea Europeană, sunt protejate în cadrul ordinii juridice comunitare.
- 80 Totuși, normele stabilite de asociațiile sportive și menționate de instanța națională nu pot fi considerate necesare pentru garantarea exercitării acestei libertăți de către asociațiile în cauză, cluburi sau jucători, tot așa cum nu pot fi considerate nicio consecință inevitabilă.
- 81 În cele din urmă, principiul subsidiarității, în interpretarea dată de guvernul german, care stipulează că intervenția autorităților publice, în special a celor comunitare în materie, trebuie limitată la ceea ce este strict necesar, nu poate avea ca efect situația în care autonomia asociațiilor private de a adopta reglementări sportive limitează exercitarea drepturilor conferite persoanelor de drept privat prin tratat.
- 82 O dată îndepărtate obiecțiile privind aplicarea articolului 48 din tratat referitoare la activitățile sportive, precum cele ale jucătorilor profesioniști de fotbal, este important să se reamintească că, după cum Curtea s-a pronunțat în cazul hotărârii Walrave, menționată anterior, considerentul 17, acest articol nu reglementează numai activitatea autorităților publice, ci se întinde deopotrivă și asupra reglementărilor de altă natură care urmăresc să reglementeze, în mod colectiv, munca salariată.
- 83 Curtea a considerat de fapt că eliminarea între statele membre a obstacolelor în calea liberei circulații a persoanelor ar fi compromisă în cazul în care eliminarea barierelor de stat ar putea fi înlăturată prin obstacole rezultând din exercitarea autonomiei juridice de către asociații și organisme care nu sunt guvernate de dreptul public (a se vedea hotărârea Walrave, menționată anterior, considerentul 18).
- 84 Între altele, aceasta a consemnat reglementarea condițiilor de muncă în diferitele state membre, atât pe calea dispozițiilor legislative sau de reglementare, cât și prin convenții și alte acte încheiate sau adoptate de către persoanele de drept privat. Așadar, în cazul în care obiectul articolului 48 din tratat s-ar limita la actele de autorității publice, ar putea apărea inegalități în aplicarea acestuia (a se vedea hotărârea Walrave, menționată anterior, considerentul 19). Acest risc este cu atât mai evident într-o cauză precum acțiunea principală, astfel cum s-a subliniat în considerentul 24 din prezenta hotărâre, normele privind transferurile fiind stabilite de diferite entități sau conform unor tehnici diferite din statele membre.
- 85 UEFA obiectează că această interpretare urmează să transforme articolul 48 din tratat într-unul și mai constrângător pentru persoanele de drept privat decât pentru statele membre, acestea din

urmă putând singure să se prevaleze de limitările justificate din motive de ordine publică, de siguranță publică și de sănătate publică.

- 86 Această argumentație pornește de la o premisă inexactă. În fapt, nimic nu împiedică invocarea de către persoanele de drept privat a motivelor de ordine publică, de siguranță publică și de sănătate publică. Natura publică sau privată a reglementării în cauză nu are nicio incidență asupra întinderii sau conținutului motivelor respective.
- 87 În aceste condiții, este necesar să se concluzioneze că articolul 48 din tratat se aplică acelor norme stabilite de asociațiile sportive, precum URBSFA, FIFA sau UEFA care determină condițiile exercitării unei activități salariate de către sportivii profesioniști.

Cu privire la cunoașterea faptului dacă situația prevăzută de instanța națională are un caracter pur intern

- 88 UEFA consideră că litigiile pendinte în fața instanței naționale se raportează la o situație pur internă a statului belgian care se află dincolo de incidența articolului 48 din tratat. De fapt, acestea se referă la un jucător belgian al cărui transfer nu s-a realizat din cauza comportamentului unui club belgian și al unei asociații belgiene.
- 89 Desigur, rezultă dintr-o jurisprudență constantă (a se vedea, în special, hotărârea din 28 martie 1979, Saunders, 175/78, Rec. p. 1129, considerentul 11; hotărârea din 28 iunie 1984, Moser, 180/83, Rec. p. 2593, considerentul 15; hotărârea din 28 ianuarie 1992, Steen, C-332/90, Rec. p. I-341, considerentul 9 și hotărârea Kraus, menționată anterior, considerentul 15) că dispozițiile tratatului în materie de liberă circulație a lucrătorilor, în special articolul 48, nu pot fi aplicate în cazul unor situații pur interne ale unui stat membru, respectiv în absența oricărui factor de legătură cu o situație oarecare prevăzută de dreptul comunitar.
- 90 Totuși, din constatările de fapt ale instanței de trimitere rezultă că domnul Bosman a încheiat un contract de muncă cu un club al unui alt stat membru în vederea exercitării unei activități salariate pe teritoriul acestui stat. Prin aceasta, după cum în mod corect a relatat, a acceptat o ofertă efectivă de angajare în sensul articolului 48 alineatul (3) litera (a).
- 91 Situația în discuție în acțiunile principale neputând fi calificată drept pur internă, argumentul propus de UEFA trebuie respins.

Cu privire la existența unui obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor

- 92 Ar trebui astfel verificat dacă normele privind transferurile constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor, obstacol interzis prin articolul 48 din tratat.
- 93 După cum Curtea a constatat în mai multe rânduri, libera circulație a lucrătorilor constituie unul dintre principiile fundamentale ale Comunității, iar dispozițiile tratatului care garantează această libertate au efect direct începând cu sfârșitul perioadei de tranziție.
- 94 Curtea a considerat, de asemenea, că ansamblul dispozițiilor din tratat privind libera circulație a persoanelor urmărește să faciliteze resortisanților comunitari exercitarea activităților profesionale de orice natură pe teritoriul Comunității și se opune măsurilor care ar putea să-i defavorizeze pe aceștia atunci când doresc să exercite o activitate economică pe teritoriul unui alt stat membru (a

se vedea hotărârea din 7 iulie 1988, Stanton, 143/87, Rec. p. 3877, considerentul 13 și hotărârea din 17 iulie 1992, Singh, C-370/90, Rec. p. I-4265, considerentul 16).

- 95 În acest context, resortisanții statelor membre dispun în special de dreptul, care decurge direct din tratat, de a-și părăsi țara de origine pentru a se deplasa pe teritoriul unui alt stat membru și de a se stabili aici în scopul exercitării unei activități cu caracter economic (a se vedea, în special, hotărârea din 5 februarie 1991, Roux, C-363/89, Rec. p. I-273, considerentul 9 și hotărârea Singh, menționată anterior, considerentul 17).
- 96 Anumite dispoziții care împiedică sau descurajează un resortisant al unui stat membru să părăsească țara de origine pentru a-și exercita dreptul la libera circulație constituie, așadar, obstacole în calea acestei libertăți, chiar dacă acestea se aplică independent de cetățenia lucrătorilor în cauză (a se vedea, de asemenea, hotărârea din 7 martie 1991, Masgio, C-10/90, Rec. p. I-1119, considerentele 18 și 19).
- 97 Pe de altă parte, Curtea a indicat în hotărârea din 27 septembrie 1988, Daily Mail and General Trust (81/87, Rec. p. 5483, considerentul 16) că, în cazul în care dispozițiile tratatului privind libertatea de stabilire urmăresc, în special, să asigure beneficiul tratamentului național în statul membru gazdă, acestea se opun, de asemenea, ca statul de origine să împiedice stabilirea într-un alt stat membru a unuia dintre resortisanții săi sau a unei societăți constituită conform legislației sale și care respectă, pe de altă parte, definiția din articolul 58. Drepturile garantate prin articolul 52 și următoarele din tratat ar fi lipsite de substanță în cazul în care statul de origine ar putea interzice întreprinderilor să părăsească teritoriul său în vederea stabilirii într-un alt stat membru. Aceleași considerații se impun atunci când este vorba despre articolul 48 din tratat, despre normele care împiedică libera circulație a resortisanților unui stat membru care doresc să exercite o activitate salariată într-un alt stat membru.
- 98 Ori, este adevărat că normele privind transferurile vizate în acțiunile principale se aplică deopotrivă în cazul transferurilor de jucători între cluburi aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru și că norme similare reglementează transferurile între cluburi aparținând aceleiași asociații naționale.
- 99 Cu toate acestea, după cum au remarcat domnul Bosman, guvernul danez, precum și domnul avocat general, în considerentele 209 și 210 din concluziile sale, aceste norme sunt susceptibile a restrânge libera circulație a jucătorilor care doresc să-și exercite activitatea într-un alt stat membru, împiedicându-i sau descurajându-i să plece de la cluburile de care aparțin chiar după expirarea contractelor de muncă care le leagă de acestea din urmă.
- 100 În fapt, o dată ce normele prevăd că un jucător profesionist de fotbal nu-și poate exercita activitatea în cadrul unui nou club stabilit într-un alt stat membru, în cazul în care acesta nu a plătit vechiului club compensația de transfer a cărei sumă a fost convenită între cele două cluburi sau a fost stabilită conform regulamentelor asociațiilor sportive, normele respective constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor.
- 101 După cum în mod corect a subliniat instanța națională, această constatare nu este influențată de circumstanța că normele privind transferurile adoptate de UEFA în 1990 au prevăzut că relațiile economice dintre cele două cluburi nu au nicio influență asupra activității jucătorului, care va putea să joace liber pentru noul său club. În fapt, acest din urmă club este obligat să plătească compensația în cauză, sub constrângerea sancțiunilor care pot merge până la radierea pentru

datorii, ceea ce-l va împiedica să angajeze un jucător provenind de la un club dintr-un alt stat membru fără a plăti respectiva compensație.

- 102 Această concluzie nu este infirmată nici de jurisprudența Curții, invocată de URBSFA și UEFA, care exclude faptul că articolul 30 din tratat se aplică în ceea ce privește măsurile care limitează sau interzic anumite modalități de vânzare, cu condiția ca acestea să fie aplicate în cazul tuturor operatorilor interesați care-și exercită activitatea pe teritoriul național și cu condiția ca acestea să influențeze în același mod, în drept și în fapt, comercializarea produselor naționale și a celor care provin din alte state membre (a se vedea hotărârea din 24 noiembrie 1993, Keck și Mithouard, C-267/91 și hotărârea C-268/91, Rec. p. I-6097, considerentul 16).
- 103 Este suficient să se reamintească că, deși normele în discuție în acțiunile principale se aplică deopotrivă transferurilor dintre cluburi aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru și sunt similare celor care reglementează transferurile dintre cluburi aparținând aceleiași asociații naționale, acestea condiționează în mod direct accesul jucătorilor la piața muncii din alte state membre și pot astfel să împiedice libera circulație a lucrătorilor. Acestea nu pot fi astfel considerate comparabile reglementărilor privind modalitățile de vânzare a mărfurilor pe care hotărârea Keck și Mithouard le-a considerat ca fiind în afara domeniului de aplicare al articolului 30 din tratat (a se vedea, de asemenea, în materia liberei prestări de servicii, hotărârea din 10 mai 1995, Alpine Investments, C-384/93, Rec. p. I-1141, considerentele 36-38).
- 104 În consecință, normele privind transferurile constituie obstacole în calea liberei circulații a lucrătorilor, interzise, în principiu, de articolul 48 din tratat. Acest lucru ar putea fi diferit în cazul în care aceste reguli ar urmări un obiectiv legitim compatibil cu tratatul și ar fi justificat de cerințe imperioase de interes general. Pe de altă parte, într-un asemenea caz, este necesar ca aplicarea normelor menționate să poată garanta îndeplinirea obiectivului în cauză și să nu treacă dincolo de ceea ce este necesar pentru atingerea acestui obiectiv (a se vedea, în special, hotărârea Kraus, menționată anterior, considerentul 32 și hotărârea din 30 noiembrie 1995, Gebhard, C-55/94, Rec. considerentul 37).

Cu privire la existența justificărilor

- 105 Mai întâi, URBSFA, UEFA, precum și guvernul francez și guvernul italian au susținut că normele privind transferurile se justifică prin nevoia de a menține echilibrul financiar și sportiv dintre cluburi, precum și prin aceea de a susține căutarea de talente și formarea tinerilor jucători.
- 106 Luând în considerare importanța socială considerabilă pe care activitatea sportivă o are în cadrul Comunității și, în special, fotbalul, este necesar să se admită că obiectivele care constau în menținerea unui echilibru între cluburi, păstrând o anumită egalitate a șanselor și incertitudine a rezultatelor, precum și încurajarea recrutării și formării tinerilor jucători, sunt legitime.
- 107 În ceea ce privește primul dintre aceste obiective, domnul Bosman a subliniat în mod corect că aplicarea normelor privind transferurile nu constituie un mijloc adecvat de menținere a echilibrului financiar și sportiv în lumea fotbalului. Aceste norme nu împiedică cluburile cele mai bogate să își asigure serviciile celor mai buni jucători, nici mijloacele financiare disponibile să constituie elementul decisiv în competiția sportivă și ca echilibrul dintre cluburi să fie astfel în mod considerabil afectat.

- 108 În ceea ce privește cel de-al doilea obiectiv, este necesar să se admită faptul că perspectiva de a percepe compensații de transfer, de promovare sau de formare este efectiv de natură a încuraja cluburile de fotbal să caute talente și să asigure formarea tinerilor jucători.
- 109 Cu toate acestea, din cauza imposibilității de a prevedea cu certitudine viitorul sportiv al tinerilor jucători și a numărului limitat al acestor jucători care se dăruiesc unei activități profesionale, aceste compensații se caracterizează prin natura lor eventuală și aleatorie și sunt, în orice caz, independente de costurile reale suportate de către cluburi pentru formarea atât a viitorilor jucători profesioniști, cât și a celor care nu vor deveni niciodată profesioniști. În aceste condiții, perspectiva de a percepe astfel de compensații nu ar putea constitui elementul determinant pentru a încuraja recrutarea și formarea tinerilor jucători, niciun mijloc adecvat de a finanța aceste activități, în special în cazul cluburilor de dimensiuni mici.
- 110 Pe de altă parte, după cum domnul avocat general a subliniat în considerentul 226 și următoarele, din concluziile sale, aceleași obiective pot fi atinse într-un mod la fel de eficient prin alte mijloace care nu constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor.
- 111 De asemenea, s-a susținut că normele privind transferurile sunt necesare pentru a proteja organizarea mondială a fotbalului.
- 112 În această privință, este necesar să se sublinieze faptul că prezenta procedură se referă la aplicarea acestor norme în interiorul Comunității și nu la raporturile existente între asociațiile naționale din statele membre și cele din țările terțe. Pe de altă parte, aplicarea diferitelor norme privind transferurile dintre cluburi aparținând unor asociații naționale ale Comunității și transferurile între aceste cluburi și cele afiliate asociațiilor naționale din țări terțe nu este de natură a ridica dificultăți speciale. În fapt, după cum reiese din considerentele 22 și 23 de mai sus, normele care reglementează până în prezent transferurile în cadrul asociațiilor naționale ale anumitor state membre diferă de cele aplicabile pe plan internațional.
- 113 În cele din urmă, argumentul conform căruia normele amintite sunt necesare pentru compensarea cheltuielilor pe care cluburile le-au efectuat pentru plata compensațiilor în momentul recrutării jucătorilor nu poate fi acceptat, o dată ce acesta tinde să justifice menținerea unor obstacole în calea liberei circulații a lucrătorilor prin simplul fapt că aceste obstacole au putut exista și în trecut.
- 114 Pe cale de consecință, este necesară găsirea unui răspuns la prima întrebare, și anume dacă articolul 48 din tratat se opune aplicării normelor stabilite de asociațiile sportive, conform cărora un jucător profesionist de fotbal resortisant al unui stat membru, o dată cu expirarea contractului cu un anumit club, nu poate fi angajat de către un club dintr-un alt stat membru decât în cazul în care acesta din urmă a plătit clubului inițial o compensație de transfer, de formare sau de promovare.

Cu privire la interpretarea articolului 48 din tratat în ceea ce privește clauzele referitoare la cetățenie

- 115 Prin cea de-a doua întrebare, instanța națională întreabă în esență dacă articolul 48 din tratat se opune aplicării normelor stabilite de asociațiile sportive conform cărora, în cadrul meciurilor din

competițiile organizate, cluburile de fotbal nu pot alinia în teren decât un număr limitat de jucători profesioniști resortisanți ai altor state membre.

Cu privire la existența unui obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor

- 116 După cum Curtea a constatat în considerentul 87 menționat anterior, articolul 48 din tratat se aplică normelor stabilite de asociații sportive care determină condițiile de exercitare a unei activități salariate de către sportivii profesioniști. Este necesar așadar să se examineze dacă clauzele referitoare la cetățenie constituie un obstacol în calea liberei circulații a lucrătorilor, obstacol interzis prin articolul 48.
- 117 Articolul 48 alineatul (2) dispune în mod expres că libera circulație a lucrătorilor implică eliminarea oricărei discriminări pe motive de cetățenie între lucrătorii din statele membre, în ceea ce privește încadrarea în muncă, remunerația și condițiile de muncă.
- 118 Această dispoziție a fost pusă în aplicare, în special, prin articolul 4 din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2), în temeiul căruia actele cu putere de lege și actele administrative ale statelor membre care restricționează prin număr sau prin procentaj încadrarea în muncă a cetățenilor străini în orice întreprindere, ramură de activitate sau regiune, ori la nivel național, nu se aplică resortisanților celorlalte state membre.
- 119 Același principiu se aplică și clauzelor conținute în regulamentele asociațiilor sportive care limitează dreptul resortisanților altor state membre de a participa, în calitate de jucători profesioniști, la întâlnirile de fotbal (a se vedea hotărârea Dona, menționată anterior, considerentul 19).
- 120 În această situație, este irelevantă circumstanța că respectivele clauze nu se referă la încadrarea în muncă a acestor jucători, în privința căreia nu există limitări, ci la posibilitatea alinierii lor de către cluburi în cadrul unui meci oficial. În măsura în care participarea la reuniuni sportive constituie obiectul esențial al activității de jucător profesionist, este evident că o normă care limitează această participare restrânge, de asemenea, și posibilitatea angajării jucătorului în cauză.

Cu privire la existența justificărilor

- 121 Existența unui obstacol fiind astfel stabilită, este important să se verifice dacă acesta poate fi justificat în sensul articolului 48 din tratat.
- 122 URBSFA, UEFA, precum și guvernul german, guvernul francez și guvernul italian subliniază faptul că respectivele clauze referitoare la cetățenie se justifică prin motive care nu sunt de natură economică și care privesc în exclusivitate sportul ca atare.
- 123 În fapt, acestea ar putea servi, în primul rând, menținerii legăturii tradiționale existente între fiecare club și țara sa, de importanță pentru a permite identificarea publicului cu echipa sa favorită și a asigura reprezentarea efectivă a țării lor de către cluburile participante în cadrul competițiilor internaționale.
- 124 În al doilea rând, clauzele ar putea fi necesare pentru a da naștere unei rezerve de jucători naționali suficienți pentru a oferi posibilitatea echipelor naționale de a se prezenta cu jucători de

înalt nivel în toate pozițiile din teren ale echipei.

- 125 În al treilea rând, acestea ar contribui la menținerea echilibrului sportiv între cluburi, împiedicându-le pe cele mai bogate să atragă în exclusivitate serviciile celor mai buni jucători.
- 126 În cele din urmă, UEFA subliniază că regula „3+2” a fost stabilită de comun acord cu Comisia și că aceasta trebuie revizuită periodic în funcție de evoluția politicii comunitare.
- 127 În această privință, este necesar să se reamintească faptul că în hotărârea Dona, menționată anterior, considerentele 14 și 15, Curtea a admis că dispozițiile din tratat în materie de liberă circulație a persoanelor nu se opun reglementărilor sau practicilor care exclud jucătorii străini de la participarea la anumite reuniuni din motive care nu sunt de natură economică, și care țin de caracterul și cadrul specific al acestor reuniuni, influențând în exclusivitate sportul ca atare, după cum se întâmplă în cadrul echipelor naționale din diverse țări. Curtea a subliniat totuși că această restricție în domeniul de aplicare a dispozițiilor în cauză trebuie să rămână limitată la obiectul său propriu.
- 128 În acest caz, clauzele referitoare la cetățenie nu se referă la reuniunile specifice, care opun echipe reprezentative ale țărilor lor, ci se aplică ansamblului reuniunilor oficiale dintre cluburi și, pornind de la aceasta, se aplică esenței activității exercitate de către jucătorii profesioniști.
- 129 În aceste circumstanțe, clauzele referitoare la cetățenie nu pot fi considerate ca fiind conforme cu articolul 48 din tratat, în caz contrar articolul respectiv fiind lipsit de efectul său util, iar dreptul fundamental de liber acces la încadrare în muncă conferit individual de tratat fiecărui lucrător comunitar fiind anulat (a se vedea, în această privință, hotărârea din 15 octombrie 1987, Heylens, 222/86, Rec. p. 4097, considerentul 14).
- 130 Niciunul dintre argumentele invocate de asociațiile sportive și de guvernele care au prezentat observații nu este de natură a repune în discuție o asemenea concluzie.
- 131 În primul rând, este necesar să se sublinieze faptul că legătura dintre un club de fotbal și statul membru în care se află acesta nu poate fi considerată ca fiind inerentă activității sportive, tot așa cum nu este nici legătura care unește acest club de cartierul său, de orașul său sau de regiunea sa, ori, în cazul Regatului Unit, de teritoriul corespunzător fiecăruia dintre cele patru federații. În timp ce campionatele naționale opun cluburi provenind din diferite regiuni, din diferite orașe sau cartiere, nicio regulă nu limitează, în ceea ce privește întâlnirile sportive, dreptul cluburilor de a alinia în teren jucători provenind din alte regiuni, alte orașe sau alte cartiere.
- 132 Pe de altă parte, în cadrul competițiilor internaționale, se rezervă participarea acelor cluburi care au obținut anumite rezultate sportive în țările lor de origine, fără ca cetățenia jucătorilor să joace un rol deosebit.
- 133 În al doilea rând, este necesar să se remarce faptul că, în cazul în care echipele naționale trebuie să fie compuse din jucători având cetățenia țării în cauză, acești jucători nu trebuie să fie neapărat legitimați la cluburile din acea țară. De altfel, în temeiul regulamentelor asociațiilor sportive, cluburile care angajează jucători străini sunt obligate să le permită acestora să participe la anumite întâlniri ale echipei naționale din țara lor de origine.

- 134 Pe de altă parte, în cazul în care libera circulație a lucrătorilor, deschizând piața muncii dintr-un stat membru resortisanților altor state membre, are drept efect reducerea șanselor pentru resortisanții naționali de a-și găsi un loc de muncă pe teritoriul statului de care aparțin, deschide, pe de altă parte, noi perspective de muncă acelorași lucrători în celelalte state membre. Asemenea considerații se aplică în mod evident și jucătorilor profesioniști de fotbal.
- 135 În al treilea rând, deși s-a argumentat că aceste clauze referitoare la cetățenie împiedică cluburile cele mai bogate să angajeze jucători străini, acestea sunt suficiente pentru menținerea echilibrului competitiv, din moment ce nu există norme care să limiteze posibilitatea recrutării celor mai buni jucători naționali, în acest fel subminând echilibrul respectiv în aceeași măsură.
- 136 În cele din urmă, în ceea ce privește argumentul întemeiat pe participarea Comisiei la elaborarea regulii „3+2”, trebuie să se sublinieze că, în afara cazului în care asemenea competențe îi sunt conferite în mod expres, Comisia nu poate să ofere garanții în ceea ce privește compatibilitatea unor practici specifice cu tratatul (a se vedea, de asemenea, hotărârile din 27 mai 1981, Essevi și Salengo, 142/80 și 143/80, Rec. p. 1413, considerentul 16). În niciun caz, aceasta nu dispune de competența de a autoriza practici contrare tratatului.
- 137 Din cele prezentate anterior, rezultă că articolul 48 din tratat se opune aplicării normelor stabilite de asociațiile sportive conform cărora, în cadrul meciurilor din competițiile pe care le organizează, cluburile de fotbal nu pot alinia în teren decât un număr limitat de jucători profesioniști resortisanți ai altor state membre.

Cu privire la interpretarea articolelor 85 și 86 din tratat

- 138 Având în vedere că cele două tipuri de norme la care se face referire în întrebările preliminare sunt contrare articolului 48, nu este necesar să se mai pronunțe cu privire la interpretarea articolelor 85 și 86 din tratat.

Cu privire la efectele prezentei hotărârii în timp

- 139 În observațiile scrise și orale ale acestora, UEFA și URBSFA au atras atenția Curții asupra consecințelor grave care ar putea rezulta din această hotărâre în ceea ce privește organizarea fotbalului în ansamblul său, în ipoteza în care aceasta ar estima că normele privind transferurile și clauzele referitoare la cetățenie sunt incompatibile cu tratatul.
- 140 Remarcând că o asemenea soluție nu se impune, domnul Bosman a evocat posibilitatea Curții de a limita efectele hotărârii sale în timp, în ceea ce privește normele privind transferurile.
- 141 Conform unei jurisprudențe constante, interpretarea pe care Curtea o dă unei norme de drept comunitar, în exercitarea competențelor conferite prin articolul 177 din tratat, clarifică și, atunci când este cazul, precizează semnificația și domeniul de aplicare al normei respective așa cum trebuie sau ar fi trebuit înțeleasă și aplicată din momentul intrării ei în vigoare. Rezultă că norma astfel interpretată poate fi și trebuie aplicată chiar de către instanță în cazul unor raporturi juridice născute și constituite înainte de hotărârea prin care se pronunță asupra cererii de interpretare, în cazul în care, pe de altă parte, sunt întrunite condițiile care ar permite să aducă în fața instanțelor

competente un litigiu privind aplicarea normei în cauză (a se vedea, în special, hotărârea din 2 februarie 1988, Blaizot, 24/86, Rec. p. 379, considerentul 27).

- 142 Prin aplicarea principiului general al siguranței juridice, principiu inerent ordinii juridice comunitare, Curtea poate, numai cu titlu excepțional, să fie determinată să limiteze posibilitatea pe care o are orice persoană interesată de a invoca o dispoziție interpretată în vederea contestării raporturilor juridice stabilite cu bună-credință. O asemenea limitare nu poate fi acceptată decât de către Curte, în aceeași hotărâre prin care se pronunță asupra interpretării solicitate (a se vedea, în special, hotărârea Blaizot, menționată anterior, considerentul 28 și hotărârea Legros, ș.a. menționată anterior, considerentul 30).
- 143 În prezenta cauză, particularitățile normelor stabilite de asociațiile sportive în ceea ce privește transferurile de jucători între cluburile diferitelor state membre, precum și împrejurarea că aceleași norme sau norme similare se aplică atât în ceea ce privește transferurile dintre cluburi aparținând aceleiași asociații naționale, cât și în ceea ce privește transferurile dintre cluburi aparținând unor asociații naționale diferite din cadrul aceluiași stat membru, au putut da naștere unei stări de incertitudine în ceea ce privește compatibilitatea normelor în cauză cu dreptul comunitar.
- 144 În aceste condiții, considerații imperioase de siguranță juridică se opun contestării unor situații juridice ale căror efecte au încetat deja. Trebuie totuși stabilită o excepție în favoarea acelor persoane care ar fi acționat din timp pentru a-și proteja drepturile. Este necesar, în cele din urmă, să se precizeze că limitarea efectelor interpretării menționate nu poate fi acceptată decât în cazul compensațiilor de transfer, de formare sau de promovare care, la data prezentei hotărâri, fuseseră deja plătite sau urmau a fi plătite prin executarea unei obligații apărute înainte de această dată.
- 145 În consecință, este necesar să se stabilească că efectul direct al articolului 48 din tratat nu poate fi invocat în susținerea revendicărilor privind o compensație de transfer, de formare sau de promovare care, la data prezentei hotărâri, fusese deja plătită sau este încă în curs de a fi plătită prin executarea unei obligații apărute înainte de această dată, excepție făcând justițiabilii care, înainte de această dată, au introdus o acțiune în justiție sau au formulat o reclamație echivalentă conform dreptului național aplicabil.
- 146 Cu toate acestea, în ceea ce privește clauzele referitoare la cetățenie, nu există temeiuri pentru limitarea în timp a efectelor prezentei hotărâri. În lumina hotărârilor Walrave și Dona, menționate anterior, justițiabilul nu putea să ia considerare în mod rezonabil decât că discriminările care rezultă din aceste clauze ar fi fost compatibile cu articolul 48 din tratat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 147 Cheltuielile efectuate de către guvernul danez, guvernul german, guvernul francez și guvernul italian, precum și de către Comisia Comunităților Europene, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebările care i-au fost adresate de către Cour d'appel din Liège, prin hotărârea din 1 octombrie 1993, hotărăște:

- 1) **Articolul 48 din Tratatul CEE se opune aplicării normelor stabilite de către asociațiile sportive, conform cărora un jucător profesionist de fotbal resortisant al unui stat membru, la expirarea contractului cu un anumit club nu poate fi angajat de un club dintr-un alt stat membru decât dacă acesta din urmă a plătit clubului inițial o compensație de transfer, de formare sau de promovare.**
- 2) **Articolul 48 din Tratatul CEE se opune aplicării normelor stabilite de asociațiile sportive conform cărora, în cadrul meciurilor din competițiile organizate, cluburile de fotbal nu pot alinia în teren decât un număr limitat de jucători profesioniști resortisanți ai altor state membre.**
- 3) **Efectul direct al articolului 48 din Tratatul CEE nu poate fi invocat în susținerea revendicărilor privind o compensație de transfer, de formare sau de promovare care, la data prezentei hotărâri, fusese deja plătită sau este încă în curs de a fi plătită prin executarea unei obligații apărute înainte de această dată, excepție făcând justițiabilii care, înainte de această dată, au introdus o acțiune în justiție sau au formulat o reclamație echivalentă, conform dreptului național aplicabil.**

Rodríguez Iglesias

Kakouris

Edward

Hirsch

Mancini

Moitinho de Almeida Kapteyn

Gulmann

Murray

Jann

Ragnemalm

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 15 decembrie 1995.

Grefier

Președinte

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias